

SENARTEIKO BI MUTXURDINAK

par Martin Saldunbide

Hemen agertuko dira:

Frantxixka, geroan Luixa, 24 urte. Senarteiko neskatoa
Koxepa, 20 urte, haren ahizpa
Maria, 55 urte, horien ama
Gabriela, 50,
    Zeletzta, 45 urte, Senarteiko bi ahizpa mutxurdinak
Marieder, 60 urte, Ameriketako tanta

Mêmes décors pour les 3 actes: la salle à manger des 2 vieilles filles; vieux meubles, etc. etc...

Acte premier

FRANTXIXKA: seule (*au lever du rideau, Frantxixka fait le ménage et épousette maladroitement en fredonnant la chanson que voici*):

1

Mutxurdin egoiteaz eneatuxea,
Nahi nuken gizonaz aphaindu etxea!
Bainan gizonak orai zonbat ez du behar?...
Ez, ez, nahiago dut egon neska zahar!

2

Merkatu, besta, joko... zonbat xahubide!
Hoietara gizona doa bidez-bide!
Holako gastuekin nor familian sar?
Ez, ez, nahiago dut egon neska zahar!

3

Jaunxkilek dute utzi eskualdun xamarra,
Floka, palttoa hartu, iler egin marra!
Holako bottiga bat gizon gisa nik har?...
Ez, ez, nahiago dut egon neska zahar!

4

Espartin, zinta, bonet, guziak utzirik,
Horra mutil gazteak anddere jauntzirik!
Irringarririk bada baten orde hamar!...
Hoier behatu gabe, nago neska zahar!

5

Hoiek dautet erranen: «Badut gauza frango,
Aires enekin duzu eginen fandango!»
Segur duketelakotz ainhitz eskas bihar,
Hola-hola nahi dut egon neska zahar!

6

Jaun nahiek baitute aise uzten lana,
Moltsa-huts hoietarik haxe duk andana!...
Beren kexuan gero andreari jazar!...
Hobe dut egoitea beti neska zahar!

(à part, songeuse) Ez ahal naute aditu! *(elle va vers la porte, écoute, un instant, puis se parlant à elle-même)* Ez da nehor ezagun! Jainko maitea, milesker!!!
Xahu nintzan, bertzenaz!... *(au public)* Ez dakizue? Orai, nik eman pertsu horiek dituzte beti ahoan ene atxeko anderek... bai, Senarteiko bi ahizpa mutxurdinek. Kantuari erran arazten diote nahiago dutela egon neska zahar! Nahiago?... hori besterik da!... Egon beharko, bai! Ez diote eta... nehork behatzen ere!... Ezen, nork beha holako batzuei... Ezin hurbilduak dira!... jite bat badute izigarria!... Mihi gaixtoak... beti denen jorran!... Zikoitzak, nola!... ongi ainitz egiten ahal luketelarik. Ameriketako tanta aberats batek zer nahi igortzen baitiote. Bainan ez dakite emaiten!... Gaizkiak eta erasiak, bai, nahi duzun bezenbat, burrustan... ahotik iragan ahala! Nik zer aditzen dudan goizetik-arrats, ez dezaket erran nehola ere. Tonto aire bat badut barneko lan hautan; alabainan, nola daiteke bertzela? Hantxet nunbeit... Pausuko mendi batean sortua niz Oihanzokoko bordan; gero, han egona beti ihatze pikatzen eta artzaingoan, nundik treba ninditaken hiriko lanetan?... Ez ahal da nehor ikasirik sortzen! Eta ene etxeko-anderek; eni erakusteko orde, errautsia naukate erasiak... egiazki pausukoa naizela; neska herrebes, trukes, trunko, eskalpoi, menditarra bat... Eta ni, orduan, gizagaizoa, are gibelago!... Ah! etxean banintz!... Eta harat ere nola itzul? Hamar haur baginelakotz, ait'amek kanporat igorri nute, neureaz egiteko adinean nintzala... *(se reprenant)*... Bainan, Frantxixka, zerentzat hoinbertze intzirika?... Berriz lot banindadi lanari?... *(elle se remet à epouseter gauchement; tout à coup, elle fait tomber le kaiku-pot de fleur, qui ne se brise pas)* Zeruko ama!... zer egin dut? ez nuen bertzerik eskas!... *(elle se met les mains devant les yeux...)* Ai, ei, ai! ezin mentura behatzerat!... *(un instant après, osant regarder)* Ah!... hola bederen! Azkarra!... azkarra!... ez da hautsi!

ZELEZTA: *(entrant en coup de vent)* Hik, orai ere, heuretari? Zer zen harrabots hori?

FRANTXIXKA: Deus guti, deus guti, andere Zelezta! lili untzia...?

ZELEZTA: Hizan bezalakoa! Ene kaiku ederra lurrian!... Espres egiten dun.

FRANTXIXKA: Etzaitela samur, anderea! *(ramassant le kaiku)* Ez da hautsi... huna!

ZELEZTA: Ez dela hautsi... ala, nahi huen pusketan ikusi? Herresbes doblatua!... ez ditun hemengo herrautsak kentzen ahal, oro lurrerat botatu gabe?

FRANTXIXKA: *(naivement)* Hala-hala da, ori, anderia, erortzen ikasia dute, hautsi gabe!

ZELEZTA: Ixil hadi, erroarazten nun! Bertzela ere, erran gogo daunat ehaizela batere guk behar bezalakoa. Aseak eta gehiago gaitun, Gabriela eta ni, hire jestuez; eta izkiriataua dinat hire etxekoer.

FRANTXIXKA: Ene etxekoer?

ZELEZTA: Bai, hire etxekoer igorria jin ditene hire bila!

FRANTXIXKA: Ez bainuzue atxiki nahi?

ZELEZTA: Hi baino, gabea hobe dun!

FRANTXIXKA: *(sanglotant)* Ez, otoi, ez! Joko naute etxekoek!... Hemen egon!!...

ZELEZTA: Ez denat galdetzen zer nahiago dunan. Hire amaren beha gauden!

FRANTXIXKA: Ez araiz, holakorik?

ZELEZTA: Bai, hori-eta bera!

FRANTXIXKA: Hola bada, ene buruaz bertzerik...

ZELEZTA: Nola? haizen bezalakoa!

FRANTXIXKA: Ene burua urerat...

ZELEZTA: Nahi dunan bezala! Ez haatik, egun; ez baita hiretzat jalitzeko eguna!

FRANTXIXKA: Sanoa, orai berean!...

ZELEZTA: Aski hola! egizan hire lana, eta bakea, gero, niri!

GABRIELA: (*entrant, affolée, une lettre à la main*) Zelezta! Zelezta!... harrigarri dun!

ZELEZTA: Zer ote?... zer da?...

GABRIELA: Galduak gaitun!... Tanta...

ZELEZTA: Tanta?... zer dion?...

GABRIELA: Irakur zan letra hau!

ZELEZTA: Gure tanta, Marieder?

GABRIELA: Hura bera! Zer egin orai?

ZELEZTA: Zer zauku tanta hil?

GABRIELA: Hori balitz bederen!... Bainan, bisaia, irakurran, ba, letra! (*pendant que Zelezta lit, ... à Frantxixka*) Zer ari haiz, hi, hor... neska zoroa?

FRANTXIXKA: Ni... ni?... ikusten duzu, andere Gabriela, fitsik!...

GABRIELA: Habil, hortik, sukalderat!

FRANTXIXKA: Banoa, anderia!

GABRIELA: Ez dun goizegi izanen bixtatik joanen haizelarik! Hik burua gal-araziko dautan!

FRANTXIXKA: (*sortant*) Bai, anderia, bai!

ZELEZTA: (*qui, depuis qu'elle a commencé la lecture de la lettre, manifeste sa contrariété par des oh*)... ah!...) Alo!... haun dun?...

GABRIELA: Eta orai?

ZELEZTA: Nork ikusi du holakorik? (*éclatant*) Izigarri dun! bai, izigarri! Baditakela holakorik? (*relisant la lettre à haute voix, lentement*) «Mes chériés! Je vous ai dit depuis longtenps que je voulais vous faire une surprise!» (*à Gabriela*) Surprise! gisakoa, no! (*continuant*) «Aujourd'hui, je vous l'annonce comme toute prochaine. Je me sens vieille, hémas! et, depuis la mort de votre cher oncle, rien ne me retient plus ici. Aussi ai-je décidé de rentrer en France. Il me tarde tant de vous revoir après trente ans d'exil, et de connaître enfin votre jolie Louise, ma chère petite héritière, que je quitte l'Amérique avec joie! J'ai vendu toutes mes plantations, notre maison, nos propriétés et je m'enbarque demain. Inutile, n'est-ce pas, de bavarder plus longtenps, puisque bientôt nous pourrons le faire de vive voix. Un télégramme vous indiquera le jour de mon arrivée. De loin, de bons baisers à toutes trois, en attendant les vrais. Marieder. (*à Gabriela*) Guri hiruer! eta guk, hirugarrenik ez! (*s'animant*) Uste badun ni hemen egonen ninala, tantari ongi-etorri egiteko?! Hauk zorigaitza! Eta zer egin, guk, ateka gaixto huntarik jalltzeko?... Ez dun deus egitekorik!... xahu gitun!... adio, tantaren ondoriotasuna!

GABRIELA: Alo!... alo!... zerentzat holaka? Iduri dun osoki aztoratua haizela!

ZELEZTA: Aztoratua, ez; bainan, nola joka?

GABRIELA: Ez ote dugu deus hatxemanen?

ZELEZTA: Hatzemanen... hatzemanen... iduri eta errex den! Zer nahi dun egin?

GABRIELA: Oh! la! la! Utzkin hortik gogoeta beltz hoik!... nihaur ere izi-arazten nun!!!

ZELEZTA: No, banoan hemendik!

GABRIELA: Norat, bada?

ZELEZTA: Norapeit! eskuin... ezker! Eginen dun tantarekin ahalik hobekiena!

GABRIELA: Orai, aski! Hobe dun jartzea.

ZELEZTA: (*s'asseyant*) Huna. Eta orai?

GABRIELA: Orai, bila dezagun nola itzulika.

ZELEZTA: Errex baita?... berdin.

GABRIELA: Baietz, baietz. Zertan ginen?... Ah! bai. Esposatu eta, zenbeit egunen buruan, tanta Marieder joan zunan senarrarekin Ameriketarat. Zonbat... zonbat du horrek?

ZELEZTA: Uste badun mihiaren puntan ditudala xehetasun horiek!... Heiek... heiek joanak?... Ez diakinat, nik... Ago! nik, orduan, hamabost urte? eta hik hogoi.

GABRIELA: Bixtan den gauza... badiakinat, bai, etzela atzo!... Eman dezagun baduela horrek

hogoita-hamar bat urte. Heiek, beraz, Ameriketara, eta bero-beroa, letrak abiatzen...

ZELEZTA: Jarraiki jarraikia zobeit urtez.

GABRIELA: Hirur urteren buruan, ikusiz haurrik etzela heldu, tantak izkiriatu nardatua zela... gu behar ginela ezkondu; eta gero letra guzietan karba bera: zer zozokeria zen mutxurdin gelditzea!

ZELEZTA: Ongi gohaindi arazi arte, beti solas berarekin!

GABRIELA: Ikusiz ez ginela ernatzen, egun batez igorri zaukunan...

ZELEZTA: Gure akulatzeke, araz...

GABRIELA: ... senharrarekin nola zen hitzartu, beren fortuna guzia utziko zutela gu bietarik lehen ezkonduko zenari, balinbazuen alabaño bat, eta hura deitzen Luixa. Atxikia duken izen horri.

ZELEZTA: Horrarradino, ez dun sorgingorik!

GABRIELA: Utz nezan ba? Orduan, huna: batek ez besteak gizonik hartu gabe...

ZELEZTA: Gizona har?... ah!... ez!...

GABRIELA: ... urte baten buruan, sinets-arazi ginionan ezkondu hintzela Dupommeau jaunarekin. Noiz hintzan alegia ezkondu?

ZELEZTA: Zoin bitzia haizen! Uste badun orroit nizala ni ez-ezkontzeko urteaz!

GABRIELA: Ez nezanala nahas-araz!... Horra hi ezkondua... tantak uste bederen!... Orroit hiz haren bozkalentziaz?... eta nola zozotu zen, bi urteren buruan igorri hiolarik etorri zela harek amestu alaba? eta eman giniola harek hautatu izena, Luixa?

ZELEZTA: Ah! zer bizia geroztik guretzat!... Tantari maiz eman behar alegiazko senar baten eta alegiazko haur baten berriak!... Zer lana etzen?... erroiena! ez dinagu ebatsia ukanen haren ondoriotasuna!

GABRIELA: Erran, haatik, gero lana ttipitu ginuela hari izkiriatur hire senarra hilikako berria!

ZELEZTA: Hala dun; haren lana gutiago!

GABRIELA: Noiz gertatu zen?

ZELEZTA: Zer, noiz gertatu zen?...

GABRIELA: Hire alegiazko gizonaren hiltzea!

ZELEZTA: Zer uste dun, ala, «kalendrier» bizi bat naizela, ni?

GABRIELA: Hoi zunan?... Horrek badin?...

ZELEZTA: Gripa españolak bezenbat urte, no!

GABRIELA: Zoin zozoa naizen!... hala-hala dun!... guk igorria hartarik hil zela!

ZELEZTA: Bai eta geroztik gure Amerikanoek gehiago berri galdatzen delako Luixa maiteaz.

GABRIELA: Hik erran!... eta zer zimardikak ez ditugu ibili hogoi urtez!

ZELEZTA: Hori, bai, eta gure ottoren bitzikeria... lehenik hura hiltzeko!... ez baitzitaken hura bizirik gelditi?

GABRIELA: Eta tanta lehenik joan?

ZELEZTA: Bai, segur!... gizagaizo harek ez baiginituen hainbertzetaraino hertsatuko!

GABRIELA: Ikusten duna, nola, alarguntsatuz geroz, guri laparra bezala lotua dagon?... gure tanta zahar... bisaia hura...

ZELEZTA: Nori galdatzen dun? ez baita gehiago nehor harentzat Luixa baizik... eta futxo! Luixarik ez!

GABRIELA: Asegarri ere badun... beti Luixa.

ZELEZTA: Bai eta tanta Ameriketarik heldu, bottiga haren gatik! (*autre ton*) Erran, Gabriela!

GABRIELA: Zer dun?

ZELEZTA: Hik errana jartzeko, jarririk nagon...

GABRIELA: Eta gero?

ZELEZTA: Gero?... no! ez gaituztela, bai, hire zaramatiko guziek blziki aintzina-arazten!...

GABRIELA: Ago, ago!... orroitu gaitun denetaz!

ZELEZTA: Eta Luixa?

GABRIELA: Luixa?

ZELEZTA: Ba, Luixa, ba! nun dun... agertzeko?

GABRIELA: No!... bat moldatu behar!

ZELEZTA: Moldatu, moldatu?... ez dun deusetako astirik! Luixa batek hemen behar liken.
Letrak garbiki baitio: «Bihar sartzen niz untzian»; eta, letra jina, tanta ez baititake biziki urrun!

GABRIELA: Zer egin ba?... hau dun lastima!

ZELEZTA: Ikusten dun? . hiaurrek orai ez jakin norat itzulika! Elhe, ba, elhe!... eta gero,...
tirrit!...

GABRIELA: Ah!... badakin... ase-arazten nun! Ororen buru... ez dun batere Luixa enea...

ZELEZTA: Oh! barkatu!... Luixa... biena... biena!

GABRIELA: Ago!... zerbait heldu zautan gogorat!

ZELEZTA: (*joyeuse*) Heia, heia!... erran laster!

GABRIELA: Huna!... nik... ez!... hik... Bainan... horrek ere... ez din molderik!

ZELEZTA: Bon, maitea! Hi, hortan geldi?... Galdegin bagineza Mme Potinier auzoari?...

GABRIELA: Galda... zer?

ZELEZTA: Nere alaba, prestuz...

GABRIELA: Ez, ez, ez!... Zozotzen ari haiz... Mme Potinier ezar gure sekretuan? hunek gero denak salatzeke Melle Mihiluze kalakari handiari?... hunek heda dezan berria herri guzian?... eta gu bihar hola denen aho-mihitan?... Ez, ez, ez!

ZELEZTA: Ni, bixtatik banoan!

GABRIELA: Banoan, banoan...! beti solas bera dun hirekin!... ez dakin bertzerik erraiteko?

FRANTXIXKA: (*entrant*) Anderia!

GABRIELA: Eman bakea, hik! Ez dun aditu sukaldean egoiteko?

FRANTXIXKA: Nola... bainan, anderia...

ZELEZTA: Anderia... zoin? Ez gaitun biga hemen?

FRANTXIXKA: Anderia... depexa! (*elle le tend*)

ZELEZTA: (*se précipitant*) Depexa!

GABRIELA: (*meme jeu*) Depexa!... (*toutes deux lui arrachent le télégramme des doigts*)

ZELEZTA: Depexa ba... eta zozo hunek ez erraiten (*toutes deux ensemble ouvrent fébrilement le télégramme*)

GABRIELA: Laster... irakur!... (*a la bonne*) Habil hortik, hi!... eta zalu!

FRANTXIXKA: (*sortant*) Ez dut dudarik... berri on bat dukezu hortan (*elle sort*)

GABRIELA: (*lisant*) «Arriverai demain matin, train 10 h 57 - Marieder» Horra!

ZELEZTA: (*s'effondrant sur une chaise*) Bihar!... bihar goizean!... Holakorik... oraino!

GABRIELA: Oh!... hau dun izigarrikeria!... Eta hola ezin egon!... zerbait asmatu behar!...
berantegi, berriz, Luixa hila dela erraiteko...

ZELEZTA: Zonbait egunentzat kanpoan dela?

GABRIELA: Kanorerik ez din horrek... gero bardin agertu behar... No! hoberena dun tantaren ondoriotasunari adio erraitea!...

ZELEZTA: Hori jalitzen dautana orai... Milesker! Ez badun deus hoberik, nik berriz ere erranen daunat behar dugula mintzatu Mme Potinier eta hari alaba prestamuz...

GABRIELA: Bainan, ezetz, ezetz, Zelezta!... hori baino lehen zer nahi!...

ZELEZTA: Goazen beraz hemendik! Bego neskatoa bera!

GABRIELA: (*un cri*) Oh!...

ZELEZTA: Aldixartzerat hoa?

GABRIELA: Oh! zoin zoroak giren!

ZELEZTA: Zer derasan?

GABRIELA: Zoin zoroak giren, gaixoa!... ez ote dugu hor Frantxixka?

ZELEZTA: Frantxixka?... Badun burutik?

GABRIELA: Bai, Frantxixka! horra gure Luixa!

ZELEZTA: Nexka eskalapai hori ene alaba?... Ni horren ama? No! gora naukan!

GABRIELA: Badakin? Ez bada hautatzekorik, ahal dena hartzen baita!

ZELEZTA: Bainan, konpreni zan ba! Zer nahi dun egin nexka okilo horrekin?

GABRIELA: Alo! alo!... ez baitugu denbora galtzekorik, has giten orai beretik horri ahal

ditugunen erakasten!... Nahi dun?

ZELEZTA: Indar baten egitea hobe... ene ondoriotasuna galtzea baino?... Alta!...

GABRIELA: (*appelant*) Frantxixka!

FRANTXIXKA: (*entrant*) Oihu egin duzu, anderia?

ZELEZTA: Oh!... beha zan, ba, trastu horri!

GABRIELA: Aski!... Kanbiaraziko dinagu (*à la bonne*). Bai, ene haurra, hurbil hakit!

FRANTXIXKA: (*étonnée*) Ni... anderia?

GABRIELA: (*très aimable, avançant une chaise au milieu de la salle*) Jar hadi, ene maitea!
(*Pranxixka hésite*)

ZELEZTA: (*très aimable, encourageant du geste la bonne*) Bai, bai, jar, jar. (*La bonne s'assied; Gabriela et Zelezta prenant une chaise s'installent à côté d'elle, une de chaque côté. La bonne, très inquiète, regarde tantôt Zelezta, tantôt Gabriela, en ayant l'air de se demander ce que signifie ce manège*)

FRANTXIXKA: Zer egin gogo dautazue?

ZELEZTA: Ez izi!... gaixo Frantxixka...

GABRIELA: Beha, Frantxixka! Nahi duna izan gixakoa, bainan... biziki gixakoa?

ZELEZTA: Eta guri laguntza handi bat egin?

FRANTXIXKA: Segurki, anderia.

GABRIELA: Hola! hola!... Hartze ona dun?

FRANTXIXKA: Ez dakit, nik, anderia.

ZELEZTA: Bai, bai, hartze arras ona.

FRANTXIXKA: Ah! (*à chaque phrase elle se tourne du côté de celle qui lui parle*)

GABRIELA: Guri atxikia hiz!

FRANTXIXKA: Ah!

ZELEZTA: Jeinutsua.

FRANTXIXKA: Ah!

GABRIELA: Ernea...

ZELEZTA: Goxoa...

GABRIELA: Molde pollitekoa...

ZELEZTA: Aingeruño bat...

FRANTXIXKA: Ez duzue, arai, nitaz...

GABRIELA: Batere... hola hitugu jujatzen.

ZELEZTA: Ez gaitun sinesten?

FRANTXIXKA: Bai, bai; bainan, ez bainuen nik uste orai artino hoinbertze banintzela... Zer iguritkatzen duzue nitarik?

ZELEZTA: Huna! ez naun gehiago anderia deituko.

FRANTXIXKA: Ah! beraz, Zelezta?

ZELEZTA: Ez; erranen dautan: ama.

FRANTXIXKA: (*se levant suffoquée*) Ama?

GABRIELA: Ago jarririk, ene poxia! (*Frantxixka s'assied, de moins en moins rassurée*) Horri erranen dion ama; eta eni, tanta.

FRANTXIXKA: (*se levant*) Ni, banoa...

ZELEZTA: (*la faisant asseoir*) Ez, ez! Beha, errexki konprenituko dun. Lehenik, kontu huni; hire izena ez dun gehiago Frantxixka.

FRANTXIXKA: (*ahurie*) Ez deitzen Frantxixka?

GABRIELA: Ez; egun hasirik, deituko hiz Luixa. (*Elle éclate en sanglots*) Zer dun, ba?...

FRANTXIXKA: (*pleurant*) Zer eginen daut amak, erraiten badiot ez naizela haren alaba?

ZELEZTA: Ez holaka!?... haren alaba hiz!

FRANTXIXKA: Eta erran dautazu ezetz?

GABRIELA: Egun hautan aski dun orroitzea Luixa haizela.

FRANTXIXKA: Ah! haniz orai, josteta berri bat nahi dautazpe erakatsi.

ZELEZTA: Ez, Frantxixka

GABRIELA: Erron Luixa.

ZELEZTA: Hala dun. Beha, Luixa; ez gitun jostatzeko ari. Gauza serioa dun; hain serioa nun, ukanen baititun ehun libera, nahi balinbadun ongi orroitu zonbeit egunez Luixa haizela.

FRANTXIXKA: Ehun libera? Zaude!... ez da guti!... Bai, bai, nahi dut Luixa izan.

GABRIELA: Hala izanen hiz, tanta hemen deno.

FRANTXIXKA: Zoin tanta?

GABRIELA: Hire tanta Marieder.

FRANTXIXKA: Nik, bertze tanta bat!

ZELEZTA: So egizan eni, Luixa. Gure tanta hire tanta dun orai, hi ene alaba haizelakotz jadanik aditu dunan bezala.

GABRIELA: Hunen alaba eta ene iloba.

FRANTXIXKA: Ene jendekia handitu bepetan!

ZELEZTA: Hau ere, ahantzi gabe; «no» erranen daukun.

FRANTXIXKA: Oh! ez naiz sekulan menturatuko!

ZELEZTA: Ah! hori ba; hala erran behar dun.

FRANTXIXKA: Ongi da, anderia.

ZELEZTA: Ama behar dautan erran.

FRANTXIXKA: Ama eta no; ama erranen daunat.

GABRIELA: Eni, tanta eta no, amari bezala.

FRANTXIXKA: Tanta eta no; tanta erranen daunat.

ZELEZTA: Egunetik goiti, ehaiz gure neskatoa.

FRANTXIXKA: Ez naizela zuen neskatoa?

GABRIELA: Orai, andere; eta badakin ez dela gauza bera izaitea andere eta neskato!

FRANTXIXKA: Ah! segur!

ZELEZTA: Horra zertako behar diren hartu andere moldeak; eta, ez baitugu denborarik galtzeko, orai beretik hasiko gaitun hire anderetzen.

GABRIELA: Eta zer anderia ez baitugu ezarriko?

FRANTXIXKA: Ez daut kalte eginen?

ZELEZTA: Xoxoa! hobeki izanen, bai!

GABRIELA: Ukanen dun arropa bat azken modakoa.

FRANTXIXKA: (*extasiée*) Zer!... baia?...

ZELEZTA: Oinetako finak.

GABRIELA: Galtzerdi fin-finak.

ZELEZTA: Xapel bat pollita baino pollitagoa.

FRANTXIXKA: (*de plus en plus contente*) Bazinakite zonbat loriatua nizan! Eta, noizko hoik oro?

GABRIELA: Orai berean; bagoazin hoi en errosterat.

FRANTXIXKA: Eta gauza eder hoik, betikotz ene?

ZELEZTA: Betikotz hire!

GABRIELA: Orai, goazen, Zelezta (*elles sortent*)

FRANTXIXKA: (*seule*) Hau, haatik, mirakulua da. Ez gehiago sehi!... bepetan andere, andere haundi! Ez ahal naiz sobera tonto izanen zaramatikeria hoitan guzietan? Zelezta ene ama omen da? Hauk bitxikeria! Gabriela, ene tanta; bertze delakoa, hura ere ene tanta, eta ni, Luixa. Ene amak hoiek balazki erho laiteke! (*on sonne*) Bon! Norbeit hor oraino! (*s'avançant vers la porte, puis s'arrêtant*) Bainan... orai niz pollita! nor da hemen sehia?... Ni?... ez!... errana dautate ez naizela gehiago hala... Bizkitartean... (*regardant ses habits*) sehi bat bezala emana niz oraino!... Aloba! banoa atearen idekitzerat aldi huntan; bainan... azken aldikotzat! Ezen (*avec emphase*) ez dut ahantzi behar oraitik goiti an-de-re naizela! eta ez hala hulako an-de-re!

Acte II

Au lever du rideau, Gabriela, seule en scène, achève de mettre en ordre la salle à manger. Elle range un bibelot, en déplace un autre...

GABRIELA: Jainko ona! bada bai, hau, zerbait! (*regardant sa montre*) Bisaiaren bisaia!... hamarrak et'erdia, buru galgarri da! Eta tanta hemen izanen hamarrak et-erdietarik laster!! (*elle crie*) Luixa! (*pas de réponse*) Luixa! Luixa! nun hiz, ba!... ez naun aditzen? Lehengo Frantxixka!...

FRANTXIXKA: (*sans paraître*) Heldu!... zer da?

GABRIELA: Bahiza?

FRANTXIXKA: Berehala, berehala!

GABRIELA: Ahantzia duna tenora? Erna! erna!

FRANTXIXKA: Ernatzen niz, eta nola!

GABRIELA: Ah! oh!... ez da helduko aldatzerat aski goiz! Ez nagoke larru aren barnean!... Oro ongi dituda hemen?... Ederki!

FRANTXIXKA: (*la voix se rapproxe*) Heldu! heldu!

(*Frantxixka entre, jupe courte, cordage clair. Sautoir, bagues, etc... Peignée à la mode. Naturellement, elle a gardé sous ces vêtements où elle est mal à l'aise, son air godiche qui semble encore plus prononcé — Son corsage n'est pas boutonné — car il se boutonne dans le dos — et elle fait des efforts désespérés pour y parvenir*)

FRANTXIXKA: Ez nitake ba hel? lagundu behar nu...

GABRIELA: Hauxe da trastua!

FRANTXIXKA: Lagundu behar nuzu.

GABRIELA: Erradatan ba no! Hainbertze aldiz aditu dun no erraoteko eni! Tanta berehala hor, eta ez dakin noka mintzatzan! Huts egin araziko dauzkigun oro! (*Frantxixka se met à pleurer bruyamment*) Bon! zer dun berriz orai?

FRANTXIXKA: (*sanglotant*) Erran dautazu oro huts egin-araziko ditudala! Be... be... beraz... huts...

GABRIELA: Ez alo, ez! Haugi hunat! (*elle la boutonne*) Ez dun ba neke Andere Zelezta ez dun gehiago hala, bainan Mme Dupommeau, eta hoi hire ama.

FRANTXIXKA: Bai, ene ama da.

GABRIELA: Beraz erranen dion ama, beti.

FRANTXIXKA: Bai, bai, anderia.

GABRIELA: Erradatan tanta! ehun aldi aditua dun.

FRANTXIXKA: Bai, anderia, bai.

GABRIELA: Berriz ere? Tanta, tanta! Otoi, kasu egizan. Ni hire tanta maitea nun!

FRANTXIXKA: Bai, tanta.

GABRIELA: Hola! noizbeit bederen. Beha zadan; ni tanta, Ameriketakoa tanta: bahiza?

FRANTXIXKA: Orai, ba. Ama, tanta eta bertze tanta.

GABRIELA: Hola, hola, maitea!

FRANTXIXKA: Eta gero dener no erran behar.

GABRIELA: Ez, ez, Zeleztari eta eni, no.

FRANTXIXKA: Bertzeari zu... eta tanta.

GABRIELA: Hari, zu... eta... ene tanta maitea.

FRANTXIXKA: Beraz, ama, tanta eta ene tanta maitea. Oh! adakitzen ari nun! Nola tinkatzen...

GABRIELA: Zerk tinkatzen?

FRANTXIXKA: Hauk denek... egosten!

GABRIELA: Jarriko, hiz, hartuko dun! Egoadi xuxen.

FRANTXIXKA: Holaxet?

GABRIELA: Ez hoinbertze! iduri jats gider bat iretsia!
FRANTXIXKA: Beraz... holaxet?
GABRIELA: Boooo!... funtsian! Haugi, begitartea molda.
FRANTXIXKA: (*craintive*) Zer eginen dautazu hoz?
GABRIELA: No... ba!
FRANTXIXKA: Zer?... no.
GABRIELA: No erraiteko, eta ez... zu!
FRANTXIXKA: Ah! bai. Zer eginen dautan begitartean?
GABRIELA: Haugi hunat... ikusiko dun (*poudre, etc...*)
FRANTXIXKA: Hum!... zer usain ona!
GABRIELA: Begi azpiak beltza... ezpainak... gorri (*à Frantxixka qui rit bêtement*) Zer dun, irriz?
FRANTXIXKA: Halako bat... egiten daut!
GABRIELA: Egoadi, ba, geldirik, alo!
FRANTXIXKA: Zer da hau?... sukratua?
GABRIELA: Oh! bainan... ezpainak ez milika! (*lui tendant une glace*) Heia! beha... orai.
FRANTXIXKA: Oh!... zoin ederra nizan!... buketa bai iduri!... (*se regardant toujours*) Ene lagunek ikus banindezate? ebé!... zoin jelos litazkeen!

[10. orrialdea ments]

s'est avancée et envoie une gifle formidable à Frantxixka qui crie): Ai, ei, ai, ei!
(*Gabriela s'écrite*): Zozotu zare? (*Koxepa*) Ama; ama, ez jo hola! (*Frantxixka tombe sur une chaise et pleure bruyamment, la tête dans ses bras*)
MARIA: Atxikan hori! haizen bezalako! Eta oraino aitarena ez daunat emaiten!
GABRIELA: Bainan, badakizu zer ari zaren?
MARIA: Badakitanez?... Zuk gaztiatu daukuzularik horren bila jiteko, errana nuen ene senarrari: «ikusten duk esku hau, Pedro? gure alabaren muturrak sendituko dik, eia esku hau pisua ala arina den!» Hitz hori dut atxiki (*à Frantxixka*). Ez din, ez din balio marrumaz aritzea, ez dun merezitua baizik! Bil, hortik hire puskak, eta jarraik niri! Ez bahaiz on sehigoako, etxikiren hitugu artzain! Ez ditun oro ikusiak!
FRANTXIXKA: (*pleurant*) Ez dut hemendik jali nahi...
MARIA: Hoi, bertzerik dun!
KOXEPA: Etzazula joka ibil, ama.
MARIA: Ixil!... hi; eta ez hola zurrufila!
GABRIELA: (*veillant plus que jamais à la fenêtre*) Erran behar dautzut, gure letraz geroz gertatu zaukun... ba, peeseria batek kanbia-arazi dauku gure orduko xedea. Frantxixkak egin du...
MARIA: Bertze zerbait oraino?
GABRIELA: Egin du biziki hobeki gure zerbitzua; elgar aditzen dugu arras ongi eta atxikitzen dugu, hilabete-saria emendaturik (*à Frantxixka*) Ez dea hala, ene haurra?
FRANTXIXKA: (*toujours pleurant*) Bai, ene tanta.
MARIA: Zer da mintza-molde hoi? Bertzenaz ere ohartua nun... Haugi hunat, hurbilago... (*Frantxixka se lève lentement, sans montrer son visage*) Zer ditun girgilleria hoik? Eta hauxe da zaia sehi batentzat. Beha Koxepari! Hi bezala dun hoi?... Hum!...
GABRIELA: (*qui s'inpatiente*) Etzaitela sar gauza hoietan!
MARIA: So egizu, andre, ez dautzut deusik galdatzen (*à Frantxixka*) Hik, Frantxixka, ager begitartea eta beha niri! Ehait joko, bainan erradatan zer diren molde hoik. (*Frantxixka découvre un visage tout madulé de poudre de riz et de fard que les larmes ont délayés*) Jaungoikoa!... Erran, ez gaitun ihautirian? nik uste segurik... irina mateletan? Eta, ile-molde hoi, zer da? Ah!... zerbait badun hor!... Ongi egin baitut, hunat etortzea!

GABRIELA: Emaztekia, sinets nezazu; behar gabe jauzten zira. Ez da deus hor, behar ez denik.

MARIA: Ez eni erran; zerbait bada hor!

GABRIELA: Oro konprenituko dituzu, aditu-eta. Bainan orai, ez dut... (*regardant sa montre*)
Jadanik hamekak hamar guti... Oh! ez bide dire urrun!

MARIA: Nik, behar dut jakin! Eta... nor da, ez urrun?

FRANTXIXKA: Ene tanta Ameriketakoa.

MARIA: Hire tanta Ameriketakoa?

KOXEPA: Nor da hura, ama?

FRANTXIXKA: Ene tanta Marieder.

MARIA: Hire tanta Marieder?

GABRIELA: Bai, alo... Bertzenaz ere, etzauzu deus joan!

MARIA: Nola? Ez deus joan? Errazu... ene alabak badu tanta bat nik sekulan ikusi, sekulan ezagutu ez dudana, eta etzautala deus joan?

GABRIELA: Ez... deus! Oh! la! la! hauk izigarrikeria! Ez gira huntarik jaliko!... Beha, Luixa, hire amari emazkion xehetasunak; hobe dinagu.

FRANTXIXKA: Bai, tanta.

MARIA: Luixa?... Nor da Luixa... Frantxixka? Nork behar zaituzte konprenitu?

GABRIELA: Zuk, errexki. (*à Frantxixka*) Bainan erna! eman xehetasunak amari, erne-ernea, denbora baitoa! (*elle reste à la fenêtre, regardant au dehors*)

FRANTXIXKA: (*entourée de sa mère et de sa soeur*) Huna! Heldu da Ameriketarik andre aberats bat, ene etxeko-andre Gabrielaren eta Zeleztaren tanta.

GABRIELA: Hola!... ongi!...

FRANTXIXKA: Goiz huntan etorriko da, haren bila joana den Andre Zeleztarekin. Eta nola harek uste baitu Zelezta ezkondua dela, erran behar zaio baietz.

MARIA: Zerentzat?

FRANTXIXKA: Zeren eta... zeren eta...

GABRIELA: Zeren eta atsegabe bailuke.

FRANTXIXKA: Horra!... Erran behar zaio Mme Dupommeau dela.

MARIA: (*à Koxepa*). Ez hola zurrufila!

FRANTXIXKA: Zikina! ez hola zurrufila! Beraz, erran behar de Mme Dupommeau dela. Eta nola heldu den tantak uste baitu Zeleztak alaba bat baduela, eta ez alabarik izanki Zeleztak, ni naiz haren alaba. Horra, guzia.

MARIA: Hi, haren alaba?... ez duenaz geroz?

GABRIELA: Horren gatik... sinets-arazi behar zaio baduela.

MARIA: Zertako, sinets-arazi?

FRANTXIXKA: Osoki nahi baitu, bat ukan dezan. Eta haren alaba Luixa, ni naiz. Eta huna, ni, hortako ederki emana! Konpreni?

MARIA: Konprenitzen?... fitsik! (*à Koxepa*) Eta, hik?

KOXEPA: Ez eta, nik ere.

FRANTXIXKA: Baietz... baietz... Ikusiko duzu. Ni naiz andere Zeleztaren alaba; andere Zelezta da Mme Dupommeau; Mme Dupommeau da Andere Gabrielaren ahizpa; beraz, ni, andre Gabrielaren iloba; hortako erraiten diot tanta. Eta, Ameriketarik heldu dena da... da...

GABRIELA: Gure tanta...

FRANTXIXKA: Bai, bai... andre Zeleztaren eta andre Gabrielaren tanta; eta orduan, nik erraiten diot ene tanta maitea. Bazira, orai?

MARIA: Gisa hortan, zonbat ama eta tanta ditun?

FRANTXIXKA: Oh! hoi, ez dakit!

MARIA: Eta ni, hoitan guzietan, zer naiz?

GABRIELA: Bainan, konpreni zazu ba, etzare hoietan barne. Gauza hoik asmatuak ditugu zonbait egunentzat, gure tantari atsegin egiteko. Gero, tanta joan eta, zure alaba izanen da, lehen bezala, Frantxixka.

MARIA: Nahi duzun bezenbat!... bada hor zerbait.

GABRIELA: Sinetsazu bada, emaztekoa, ez dugula behar ez den deus egin araziko Frantxixkari?

MARIA: Haia diozu... bainan bada hor behar ez den zerbait; eta nik, ez dut nahi holakorik.

GABRIELA: Eta beraz?

MARIA: Ori! joanen dut alaba nerekin.

GABRIELA: Zertako zare, emaztekoa, hoin sinets-gogor?

MARIA: Zaude!... sinets edo ez sinets... iduri baitzaut baduzula zerbaitentzat ene alabaren beharra, utziko dautzut; bainan...

GABRIELA: Zer, bainan?... Mintza zaite garbiki.

MARIA: Ikusteko zer ari den, hemen gelditzen niz.

GABRIELA: Hemen, zu, gelditzen?

MARIA: Bai, Koxeparekin!... Har, edo utz!

KOXEPA: Nik, ez dut hemen egon nahi!

MARIA: Hi, ago ixilik. Hiruak egon, edo hiruak joan.

FRANTXIXKA: Alta, ni ere egoitekoa naiz!

MARIA: Ez daunat hiri deus galdatzen! (*à Gabriela*) Bai edo ez... zer diozu?

GABRIELA: Ah! la, la, hau bertzen gainerat! Zer egin? Beraz, azken hitza, egon nahi duzuela?

KOXEPA: Nik, ez!

MARIA: Nahi duna!... (*à Gabriela*) Hiruak, hemen.

GABRIELA: Egina da. Hobeki baizik ez da izanen (*regardant sa montre*) Oh!... hamekak! (*à Frantxixka*) Hik, leihoa zaint. (*pendant toute la scène, elle regarde dehors*) (*à Maria*) Kontu, emazteki ona. Frantxixka, orai, andre Luixa delakotz, sehirik gabe naiz. Bainan, elgar aditzen ahal dugu.

MARIA: Ez dut bertzerik galdatzen, nik.

GABRIELA: Ongi. Beraz, tanta Marieder hemen deno, Koxepa gure sehi.

KOXEPA: Ni ez naiz sehi egon nahi!

FRANTXIXKA: Erran baietz, zozoa!

MARIA: Zonbat emanen diozu?

GABRIELA: Huna; xarkeriarik gabe, bost libera egunean.

MARIA: Eguneko 9 bost libera?... egina da.

KOXEPA: Nik, ez dut nahi egon!...

MARIA: Erraiteaz geroz egina dela, egina dun. Eta gero, ez hola zurrfla, gohaindigarria.

GABRIELA: Erna, beraz! Frantxixkak emanen diozka soinekoak Koxepari, eta erranen bi hitzez zer egin (*regardant sa montre*) Ai, ei, ai! hamekak eta bortz! Bixi-bixia, ene haurrak!

FRANTXIXKA: Bai, tanta, bai! (*elle sort avec Koxepa et Gabriela va à la fenêtre*).

MARIA: Ikusten duzu, oro ongi joaki? Koxepak badu bere lana. Eta ni? zer daukazu neretzat?

GABRIELA: Zu... zu... hala da. Zaude... Bagira: zu, bereziki, tantak galdatuen egiteko.

MARIA: Zonbat emanen dautazu?

GABRIELA: Zuri... alo... alabari bezala, bost libera egunean.

MARIA: Andrea, gauzak ederki doazi.

GABRIELA: Huna, beraz, zertan garen: Frantxixka izanen da andere Luixa; Koxepa, sehia; Gero erranen duzu: niri, Anderia; ene ahizpari, Madame; eta Frantxixkari, andere Luixa. Eta ez ahantz Luixa dela ene iloba; ene ahizpa, haren ama; Marieder, haren tanta. Oro gogoan dituzu orai?

MARIA: (*ahurie*) Eta... eta...

GABRIELA: Ongi da. Nik hemen erranak, adi-araz Koxepari (*montrant le parapluie et le panier*) Horiek, sukalderat. Eta orai ukanen duzu daantel xuri bat soinean emaiteko (*regardant sa montre*) Oh! jadanik hamekak eta hamar! Zer ari zauzkit bertze biak hor gaindi? (*elle sort*)

MARIA: (*seule*) Norat etorria naiz ni hunat? üro misterio dira-eta, hemen! Satan zaharrak berak ez liro deus ikus itzulika hautan guzietan. Aitor dut jende handiak gu

bezalako menditar gaizoak baino gehiagokoak direla. Jakitate gaitza badukete, holakoetan burua ez galtzeko! Nik galduko ote dut burua? Ba... oro segurik galduko ez ditut! Diru ederra behar dut irabazi egun laburrez ene alabarekin. Bainan, xo!... norbeit heldu da...

(Gabriela entre avec Koxepa et Frantxixka. Koxepa, revêtue du tablier blanc de Frantxixka, de son corsage et de sa jupe, est tout à fait ridicule)

GABRIELA: *(tendant un tablier blanc à Maria)* Emazu hau soinean eta horrekin ederki zitazke *(à Frantxixka)* Hik, Luixa, leihotik so egin. *(Tandis que Luixa va à la fenêtre, elle aide Maria à mettre son tablier)* Koxepari ohartu zare?... zoin pollik den?

MARIA: Ah! bai, hoi ongi da. Bainan bertzea, iduri ihautiristatua, bere ilhe kurumilkatuetin??

GABRIELA: *(montrant encore le panier et le parapluie)* Hoik, orai sukalderat. *(Maria prend le panier, Koxepa le parapluie et toutes deux se dirigent vers la chambre)*

FRANTXIXKA: Ez horrat, ama; sukaldea, han da!

GABRIELA: Dohakabea, ez zozula ama erran!... Langile bat da hoi orai! *(à Maria)* Zoin dut zure izena?

MARIA: Ez dakit, anderia, zoin nahi duzun? Baditut zazpi: Maria-Isabela-Rosa-Concepcion-Carmen-Lolita-Felicidad.

GABRIELA: Nundik jaliak dituzu horiek oro? Ta, ta, ta! Nola deitzen zaituzte zure herrian?

MARIA: Denek erraiten dautate Maria.

GABRIELA: Bon... doala hemen ere Maria. Haurrak, hemen amari erranen duzue, ez ama, bainan Maria.

KOXEPA: Ni, nahasiko naiz hanbat izen kanbiorekin; beharko ditut zonbeit koropilo egin ene sakelakoari, denetaz orroitzeko.

FRANTXIXKA: *(vivement)* Andere Gabriela! andere Gabriela!

GABRIELA: Xoriburu! errazu, ba, tanta!

FRANTXIXKA: Tanta, tanta!... Hemen!... hernen!

GABRIELA: *(se précipitant à la fenêtre)* Heiek dira!... higi hortik!

FRANTXIXKA: *(affolée)* Jainko ona! Heiek!... heiek!...

GABRIELA: Eta gero?... zer dun holakatzeko?

FRANTXIXKA: *(défaillant)* Oh! oro itzulika ari!... Heiek! heiek!... Zintzurra... idor... idorra! hesten... ari!

MARIA eta KOXEPA: Hi, hemengoa, holakatua! Gu... zer egin behar gare, beraz?

GABRIELA: Alon! alon!... ez burua gal! *(à Frantxixka)* Hi, ago enekin. Eta orroit, sarri erraiteko: Agure ene tanta maitea.

FRANTXIXKA: Bai, bai. Ah! ikara batek hartzen nau!

GABRIELA: *(à Maria)* Zu sukalderat, abian! Koxeparekin...

MARIA: Haugi ba, Koxepa.

GABRIELA: Alo, ba, Luixa! Har hortik begitarte arrai bat! Haugi, nik planatan ezar! *(elle lui arrange robe, cheveux)*

FRANTXIXKA: Tanta, burua pisu-pisua dinat!

MARIA: *(à Koxepa)* Oh! odol guzia itzulikatua diken!

GABRIELA: Egoadi, ba, xuxenago!

FRANTXIXKA: Juandura... batzu... nausituak...

KOXEPA: *(à sa mère)* Ama, zer dabila hemen?

MARIA: Ez dun hire egitekoa, hoi! Jende handien moldeak, no? Andre hunen ahizparen tantaren ilobaren alaba, lehengo Frantxixka, oraiko Luixa ene alaba eta hire ahizpa. Horra, zer dabilan hemen!

KOXEPA: Izitua naiz nola? Sorginak badira hemen.

FRANTXIXKA: Oh! nik, huntarik joan behar dut *(on sonne)*

GABRIELA: Hor baitira, habil laster, Luixa, idekitzerat.

FRANTXIXKA: *(tonbant à la renverse)* Ai!... ama!... ama!

MARIA: *(se précipitant pour la retenir)* Oh! oh.!... Jainko maitea!... alditxartzerat doa!
FRANTXIXKA: Nun naiz, ni, ama? *(elle tombe sur une chaise)*
GABRIELA: *(se précipitant)* Luixa! Luixa! *(on sonne de nouveau)*
KOXEPA: Ama, badut beldur bat!
GABRIELA: Bisaia! zoazte hortik sukalderat!
MARIA: *(indignée)* Errazu?... sukalderat?... ene haurra hiltzen ari eta? *(à Frantxixka)*
 Frantxixka, alo?!

KOXEPA: Frantxixka gaixoa, beha zan, ni nun! Beha zadan, ba? otoi... *(on sonne encore)*
GABRIELA: Ez denetz harrigarri? Luixa! Luixa!... *(Pendant ce temps Maria et Koxepa affolées tapent dans les mains de Frantxixka, en disant: «Frantxixka! gaixo frantxixka!»)*
GABRIELA: Bainan, zoazte ba, hemendik!
MARIA eta KOXEPA: *(ensemble)* Ez! hau ene alaba da! Ez, hau ene ahizpa da!
GABRIELA: *(entendant encore sonner)* Oh!... azkenean?!... Nik ez diot bertzerik *(elle se précipite dehors)* *(on entend alors les voix de Marieder et de Zelezta)* Nun egon haiz hoinbertze denbora?... Agur, maitea!... Nun da Luixa?... Nun da Luixa?...

MARIEDERREN BOZA: Zer gertatzen da?
ZELEZTAREN BOZA: Oh!... Izi arazten naun?!

GABRIELAREN BOZA: Bazinakite!... Oh! Bazinaki, tanta! Luixa... Luixa... hor...
MARIEDERREN eta GABRIELAREN BOZA: Mintza... mintza, laster!... Luixak zer du? *(les trois entrent)*
GABRIELA: *(entrant)* Huna!... beha zazue!...
ZELEZTA: *(entrant)* Zer dira emazteki hauk hemen?
GABRIELA: *(lui faisant signe)* Xo! sarri jakinen dun!
MARIEDER: *(entrant et voyant Luixa étendue, lève les bras au ciel et laisse tomber de la main le sac de voyage)* Zerua!... Luixa... hila?... Ai!... ai!... hatsa... hatsa!... *(elle tombe, soutenue par Gabriela et Zelezta)*
(Pendant que le rideau tombe, on entend les quatre femmes s'agiter et crier: «Tanta!... tanta... Frantxixka!... Luixa!...»)

Rideau

Acte III

C'est la fin du déjeuner. Ces dames achèvent le dessert. Marieder est au milieu, avec Luixa à sa droite et Zelezta à sa gauche. Gabriela est à droite de Luixa. Au lever du rideau, Koxepa, venant prendre une bouteille vide sur la table, va à la cuisine.

ZELEZTA: Tanta ona, atsegabe hoi en guzien ondotik, zer bazkari txarra hiri egin-arazteko!
GABRIELA: Bai, txarra; ahalge ere bagaitun.
MARIEDER: Nahizue ixildu? Bazkari bat ona, hoberenatarik egin dugu-eta! *(à Luixa)* Ezta, ene poxia? *(silence)* Etzaun hala iduri?
FRANTXIXKA: Ah! ni naiz poxia! Bai, bai, ene tanta maitea, gozonenatarik.
MARIEDER: Gaixo poxia! Nolakatu den ni jiteari?
GABRIELA: Alabainan, hoinbertze aipatua hintugun horrekin! Eta hire hola bepetan etortzeak ezarri din...
ZELEZTA: Ezarri din hoinbertzetaraino bertzelakaturik.
GABRIELA: Bertzalde, ezagutu ere gabe, hain maite hinituen.
ZELEZTA: Oh! hori, bai, hain maite!
MARIEDER: Ene poxia, hain maite naun beraz?
FRANTXIXKA: Ongi maite, ene tanta maitea.
GABRIELA: Hain da amultsua! hain...
ZELEZTA: Hain amultsua, Luixa!

MARIEDER: (*à Luixa*) Ez dakin, nik ere zoin maite hautan! Ene atsegina azkenean Frantzian izaitea hoiekin, ene ilobekin! Iduri zautan mende bat badutala Ameriketarik jalirik. Zoin goxoki behar dutan iragan ene bizia zuekin hiruekin?

FRANTXIXKA: Bai, ene tanta maitea, bai; goxoki.

MARIEDER: Hi, nahi hait ikusi beti zorionean, zorionik handienaren erdian. Hiretzat, etzaitan deus sobera izanen! Ene poxia, haugi besarka! (*elle l'embrasse*) Xarmagarria da! maitagarria?... (*autre ton de surprise*) Oh!... zoin bitxi zautan! Nik uste «blonda» hintzen!

FRANTXIXKA: Ez dakit. ene tanta maitea!

MARIEDER: (*stupéfaite*) Ez dakinala? Amets egin duta, bada, nik? Bainan, Zelezta, ez dutana beti hala erran...

ZELEZTA: Bai, «blonda» zen, tanta, osoki «blonda».

GABRIELA: Kolpez holakatu da.

MARIEDER: Kolpez? ez denez bitxi! Haugi, ene poxia, berriz ere besarka. (*elle l'embrasse*)

FRANTXIXKA: Bai, ene tanta maitea.

MARIEDER: Nik uste hire ite zuen, Zelezta?

GABRIELA eta ZELEZTA: Ez, ez! Oh! ez...

ZELEZTA: Dena aita iduria da.

MARIEDER: Gaixo gizona!

GABRIELA: Halako gizona!

MARIEDER: Zoin maite ahal huen, Luixa, hire aita Jakes?

FRANTXIXKA: Ez da Jakes, haren izena, Pedro? (*stupéfaction de Marieder; Gabriela et Zelezta tousent bruyamment*)

MARIEDER: Pedro? Pedro?... Jakesen izena Pedro?

GABRIELA: Huna, nola den hoi...

ZELEZTA: Huna nola den. Luixa ttipi-ttipia zelarik, zer nahi egin diogu erran-arazteko aita Jakes. Eta, bitxikeria, ez du erran ahal izan! Jakes... idorregi hatzemaiten zukeen izen hori?

GABRIELA: Bai, idorregi, hala da ere (*appuyant*) Jakes.

ZELEZTA: Zerbaiten murmurikatzen hasi zelarik, ez dakigu nola hortaratu zen: aita Pe... aita Pedero... aita Pedro.

GABRIELA: Bai, ez dakigu nola, hortaratu da?

ZELEZTA: Geroztik, beti eta, utzi dugu!? ala dun Luixa?

FRANTXIXKA: Bai, bai, ama.

MARIEDER: Holakorik, oraino?... bitxi zautan.

ZELEZTA: Luixa, behazan zer ari den Koxepa? hunatekoan, kafea ekarriko dun.

FRANTXIXKA: Bai, ama (*elle sort*)

ZELEZTA: Hain gaixto da, sehi berri bat!

GABRIELA: Beharrik, Luixa ernea baita?

MARIEDER: Oh! paregabekoa da, ene Luixa; bainan, iduri du... nola erranen dut?... halako beldur bat baduela... Neskaton gazte bati, badoako segur holako beldurkubde poxi bat?... bainan halako bat egiten daut!...

GABRIELA: Ez baita egia bezalakorik, erranen daunat, tanta, zertarik duen hoi: ukana duelakotz berrogoi egunetako sukarra.

MARIEDER: Berrogoi egunetako sukarra?

ZELEZTA: Bai, eta nolakoa!

MARIEDER: Noiz, bada, hoi? ez duzue sekulan igorri.

GABRIELA: Bi urte, aita hil baino lehen.

ZELEZTA: Eta gorde dinagu hi ez izi-arazteko...

GABRIELA: Zer lazdura, oh!... ustez bazoan!

ZELEZTA: Oraixtian, tanta, ez baitugu klartu... Luixaren ilhen kanbiatzea?... hortarik heldu zunan.

GABRIELA: Gaixo hoi izana bertze munduko mugen hegi-hegian!...

MARIEDER: Oh! poxia... zuek ez igorri, haatik!

ZELEZTA: Ikusten dun ez ditekela izan hain, hain bipil.

GABRIELA: ... eta bertze bat bezain alegera?

ZELEZTA: Bihotz minekin erranen daunat, bainan behar din ukan aski animo aitortzeko, zerbait gelditu zaion...

MARIEDER: Gaixo maite maitea!... artatu behar din horrek gain-gainetik!

ZELEZTA: Sinesten ahal dun etzaukula deus sobera?!...

FRANTXIXKA: (*entrant avec cafetière et sucrier*) Eman du... eman du... denbora bat Koxepak kafearen egiten?... Azkenean, huna!... ez baita goizegi (*Gabriela sonne*)

MARIEDER: Ene poxia, hobea duken, hik emanik.

FRANTXIXKA: Ba ote, ene tanta maitea? (*à part*) Zertako deitzen nau beti: ene poxia?

MARIEDER: Ah! zer etxeko-andere geia haizen?

FRANTXIXKA: Bai, ene tanta maitea! (*Gabriela sonne encore*)

MARIEDER: (*à part*) Arduraxko erraiten daut ene tanta maitea?... Hola manatua ote den!... (*Frantxixka continue à faire le service*)

GABRIELA: (*voyant entrer Koxepa*) Joa nuen ba jadanik?

KOXEPA: Bai, andre.

GABRIELA: Zertako, beraz, ez etor berehala?

KOXEPA: Laugarren aldian baizik ez dut aditu.

GABRIELA: Ah! bon, bon! Huts mahaina eta erran Mariari etor dadien hire laguntzerat.

KOXEPA: Nori?... Mariari?...

FRANTXIXKA: Bitzia!... ez dakin nor den, Maria?

KOXEPA: (*se souvenant tout à coup*) Ah! hai, bai!... Banoan! (*elle sort*)

MARIEDER: Ene poxia, etzanala, otoi, no erran sehiari!

FRANTXIXKA: Bai, eta... badakizu, hoi ezagutzen baitut ttipi-ttipidanik!... Zonbat asukre, ene tanta maitea?
(*Koxepa et Maria rentrent. Pendant cette scène, Koxepa et sa mère, débarrassant la table, vont et viennent de la salle à manger à la cuisine*)

MARIEDER: Zertako, mila sorgin, ari hait zuka?

FRANTXIXKA: (*évasive*) Ba, hoi!...

GABRIELA: Ez duken erreki menturatzen no erraiterat.

ZELEZTA: Nahiago liken, ba, berak ere!... Ez deia hala, Luixa?

FRANTXIXKA: Bai, ama.

MARIA: (*se retournant brusquement*) Zer?

ZELEZTA: Ez kasurik egin, ez da fitsik.

MARIEDER: No erraiten dautan, ene urtxua!... Aditu?

FRANTXIXKA: Zuri ere?

MARIEDER: Nolaz?... eni ere. Zer dun hoi: eni ere?

FRANTXIXKA: Jadanik, aski ikusia naiz, no ezin...

GABRIELA: (*vivement*) Bai, bai, ene haurra. Izigarrikeria! (*à Marieder*) Ikusi bahu, berrogoi egunetako su... badakin nik erran hura... ez nahi no erran! Batere, gero!

ZELEZTA: Eta, zonbat denboraz, ez nahi no erran?

GABRIELA: Ez direnetz bitziak, su... delakoaren ondorioak?

MARIEDER: Ba; bitzi baino gehiago. (*à Frantxixka*) Beha, ene poxia. Erranen dautan no. Ni, hire tanta xaharra bainiz, hain urrunetik etorria ez bakarrik hire ezagutzeko eta besarkatzeko, bainan ere hi dohatsuenetarik egiteko. Huna... egun hasirik, aberats hiz.

KOXEPA: (*ahurie, à sa mère*) Oh! aditu duna?

FRANTXIXKA: Ni, aberats?

MARIEDER: Eta, biziki aberats!

MARIA: (*à Koxepa*) Biziki aberats, oh!...

FRANTXIXKA: Bainan, egiazki?

MARIEDER: Izan diteken egiazki-ena!

KOXEPA: (*même jeu*) Oh!... oooh!...

MARIEDER: Ez dinat ene azken egunaren aiduru egon nahi, hi, ebe aberatstasunez gozarazteko!

KOXEPA: (*même jeu*) Ho!... haren ondoriotasuna...

MARIA: (*même jeu*) Ba, eletan joanan dun, ba?

ZELEZTA: (*protestant*) Alo, alo, ene tanta, hoi ez aipa!

GABRIELA: (*protestant*) Hire heriotzea! nahi duna ez aipatu?!

MARIEDER: Utz nezazue hola egiterat. Azken ordu hartarat utz baneza lan hoi egiteko, zuen hiruen gutizien indarrek lasterrago...

ZELEZTA: Oh! tanta, zer blasfemia!

GABRIELA: Nolaz dion, ba, hoi?

MARIEDER: Bai, bai, denetan hola gertatzen baita, haatik?... Nork ere behar baitu ondoriotasuna, eta haren gostuko emailea luzazegi bizitzen.

FRANTXIXKA: Ah! hoi?... egia!

MARIEDER: Ikusten duzue?

ZELEZTA: Bainan, zozotu haiz, Luixa? Beraz, hik, nahi dun hire tanta maitea hil dadien?

FRANTXIXKA: Oh! hori ez!... aberats naizenaz geroz, bardin zaut, segur, tanta bizi...

MARIEDER: Haurra, xuxen mintzo haiz! Bainan, ene poxia, nik hiri atsegin eginten... ordainez, hik niri... ez dautan atsegin egin nahi?

FRANTXIXKA: Bai, segur, ene tanta maitea.

MARIEDER: Biziki nekatu gabe, atsegin eginen dautan, no niri erranez; bainan, beti, hein?

FRANTXIXKA: Eta nik, hala erranen...

MARIA: (*à Koxepa*) Badun zerbait, hor!

MARIEDER: Ah! eta... Luixot, orai orraoitzen bainiz, hire amak ardura izkiriatu dautan musikari hauta haizela. Heia, zerbait... xirribikarekin?

MARIA: Zeeeer?

FRANTXIXKA: Nik? zerbait eman... xirribikarekin?

MARIEDER: Eta. bai... ez dakin haren ibiltzen?

FRANTXIXKA: Ez dut eskuetan atxiki ere, ene tanta maitea!

MARIEDER: Bainan... (*Gabriela et Zelezta, se frappant le front, font à la tante des signes désespérés comme pour lui rappeler que Luixa a eu la typhoïde*) Ah! bai, bai... ago... bertze batena ninan gogoan (*à part*) Gaixo haurra! (*à Frantxixka*) Banun, orai, hire amak, hire boz xaramela dautan aipatu...

FRANTXIXKA: Ez dakinat, tanta...

MARIA: (*intervenant carrément*) Ah! hoi... bai! Hik badakin, eta ongixko... kantatzen. Hoi, ez dezaken ukha? (*Emotion de Gabriela et Zelezta*)

MARIEDER: Boon! guziek no Luixari?

MARIA: Sobera zautzu nik horri no erraitea?

MARIEDER: Ez dezaket, ba, nik, hemen deus konpreni.

ZELEZTA: Errex dun... aspaldian ezagutzen din!

MARIEDER: Ez dautana hik erran, bi egun duela hunat...

ZELEZTA: Bai...? etorri gabe ere, ttipitik ezagutzen din.

GABRIELA: Ttipi-ttipitik!

MARIA: Bai, bai, ongi ttipia zelarik...

GABRIELA: Erran nahi baita, hau etxekoa bezala dela.

ZELEZTA: Hoi eta bera.

KOXEPA: Hoi eta bera.

FRANTXIXKA: Hoi eta bera.

MARIA: Hoi eta bera.

MARIEDER: Bien, bien, bien!... Ez bada hola ere, hola izan dadiela! Beraz, Luixa, zerbait kantatuko daukun?

FRANTXIXKA: Ez baitakit zer, ez nola eman!

ZELEZTA: Ez, egun hautan ez dun hain...

MARIA: Hunek? Bai, bai, eta... errexki kantatuko. Has, hortik, Frantxixka! (*Gabrieia et Zelezta tousent bruyamment*)

MARIEDER: (*abasourdie*) Prant-xix-ka?!...

ZELEZTA: Hoi... hoi... hoi da hauien eskualdeko hizkuntza bat; are, hortik, Frantxixka.

GABRIELA: Bai, erran nahi balute bezala: hasten ahal haiz, alo! Habil, Frantxixka!

MARIEDER: Bien; beraz, habil, Frantxixka!

FRANTXIXKA: Menturatzzen naiz: huna zerbait ederrik (*elle annonce le titre d'une chanson: «Neure etxea»*)

KOXEPA: Ah! hoi... pollita dun! Eman, eman! (*Frantxixka chante abominablement le premier couplet de cette chanson, qu'elle accompane de gestes gauches et niais*)

GABRIELA: Ikusten dun, tanta, ez dezakeela orai?

ZELEZTA: Ez, ez da trenpuan, hurbiltzeko ere!

MARIA: Ez baitzautzue hoi ederra?

KOXEPA: Ez du sekulan hoin ongi kantatu!

FRANTXIXKA: Ez deia ederki, hoi?

MARIEDER: Hire amak egia zinan ene poxia! Ez, ehaiz trenpuan. Bertzaldi batez emanen dun errexkiago. Haugi, nik besarka! zoin maitagarria haizen! (*on entend sonner*)

FRANTXIXKA: Norbeit atean? (*elle se dispose à aller ouvrir*)

GABRIELA: (*vivement*) Joan bazinite, Koxepa, idekitzerat?

KOXEPA: Bai andre.

GABRIELA: Ikuslier bat balinbada, sar-araz salonean.

KOXEPA: Bai, andre. (*elle sort*)

ZELEZTA: (*à Marieder*) Ez dun joan nahi hire gelarat, poxi bat deskantxatzerat? Ehaiz unatua?...

MARIEDER: Jainko ona, unatua? Loriatua nagon eta! Izaitekotz, zuek hala nahi duzuelarik, joanen gaitun itzuli baten egiterat, aro eder huntaz baliatzeko?

GABRIELA: Beha huni! Zoin ernea! Jadanik jali nahi?

KOXEPA: (*entrant*) Jaun auzapezaren andrea da hor, bertze batekin. Diote eske dabiltzala eskola giristinoentzat. Salonean dira (*elle sort*)

MARIEDER: Obra onetan partalier zarezte? Ongi, hola. Ez dute, eiki! denek konprenitzen eskola giristinoa, berezikiago, zer gauza beharra den eta zonbatetarainokoa den horren baliostasuna!

GABRIELA: Hi hemen bakarrik orai? Haugi gurekin.

MARIEDER: Ez, ez, zoazte deskantsuan.

ZELEZTA: Eta, luze joanen den zerbait balinbadute?

MARIEDER: Bardin munta din; harrazue behar den astia, Luixa enekin dagoken.

FRANTXIXKA: Bai, eta gogotik, ene tanta maitea.

MARIEDER: Hola, hola, ene poxia! Hi, enekin (*à Gabriela et Zelezta*) Zer nahi izanik, errozue jaun auzapezaren andre onari ene Luixak ez dituela arranguran utziko; ez, segur!

FRANTXIXKA: Nik, ez arranguran utziko?

MARIEDER: Hik, bai; bainan, bego hori ene gain.

GABRIELA: Mezu ona dukegu hoi, hari egiteko.

ZELEZTA: Berehala artino (*elles sortent*)

MARIEDER: Eh bien! ene poxia, zer eginen dugu guk biek?

FRANTXIXKA: Nik, ez dakit.

MARIEDER: Bitxi dun, arduraxko emaiten dautan arrapostu bera. Joan baginite paseatzerat?

FRANTXIXKA: Nahi dunan bezala, ene tanta maitea.

MARIEDER: Hola, ene maitea (*elle l'enbrasse*) Habil poxi bat orraztatzerat, ile hoiek barreatuxeak baititun. Eta hunatekoan, har ene xapela. Laket zeraun, hola?

FRANTXIXKA: Bai, segur, ongi laket.

MARIEDER: Habil beraz apaintzerat. Eta gu jalitzean ikuslierrak hor badire oraino, hire amari eta Gabrielari Mariaz erran-araziko digun kanpo horietan nun gitazken. Habil, gaixoa!

FRANTXIXKA: Banoa. ene tanta maitea. (*elle sort*)

MARIEDER: (*à Maria*) Beha zazu, otoi, andre hoik badutenez jalitzeko molderik?

MARIA: Bai, andre (*elle sort*)

MARIEDER: (*seule*) Uf!... Jainko maitea! Ez da goizegi! Noizbeit bederen bakarrik naiz! Dutan ikus orai zertan naizen? (*elle réfléchit*) Norat eroria naiz; ni, hunat? Zer da bada etxe hau? Ez diot nihundik arabina!... Ene Luixa, osoki da maitagarria, bainan zoin bitzia!... zoin bitzia!... Ez da batere amak bere letretan erakusten zerautan bezalako. Delako sukarrak arras bertzelakatu daut haur gaixoa?... bere aitaren izena ahanzterainokoa! Eta, nun ditu, haur horrek, iloba hoiek ene emaitza ederreri esker emanak zaizkotelako bizi-molde ederrak?... Bi sehiak aldiz, hoin trebe ene Luixarekin!... Eta gero? Gabriela eta Zelezta, ez baitakite artetan norat itzulika? ez eta, askotan, eni zer ihardets?... Ikusi ere ditut elgarri keinuka, begiz kliskaka ari! Ez da hor haratik ez hunatik, zerbait gordetzen dautate (*elle réfléchit*) Bai, zerbait bada etxe huntan ezagutzen ez dudarik! (*d'un ton décidé*) Alta, jakin behar dut, eta, jakinen dut nun zer dabilan!... Mariak baitu gizagaizo aire bat... horri zerbait jali-araz banezo!... Dugun ikus! (*appelant*) Maria!

MARIEDER: (*à Maria qui entre*) Zeri ohartu zare? Badute jalitzeko molderik?

MARIA: Oraino segurik ez, andre.

MARIEDER: Ahalgetua nago, ene emazteki maitea, zueri hoinbertze lan emaiterat etorririk.

MARIA: Ez hainbertzetarainokorik, ez...

MARIEDER: Eta ene iloba hoik errotu dirade holako gastuen egiteko enetzat! Balio baitu ni bezalako atxo xahar batentzat?

MARIA: Huntarik (*geste des doigts*) baituzu?

MARIEDER: Erran dautzute zerbait?

MARIA: Erran, ez; bainan, hala iduritzen niri.

MARIEDER: Eta Luixak, zer zion nitaz?

MARIA: Nork?... Luixak?...

MARIEDER: Luixak, bai! Bitxi da; iduri duzue ilargitik jausten ari zaretela nik aipatzean Luixa, Luixa ene iloba!

MARIA: Ah! bai; oh! Luixak ez daut deus erran.

MARIEDER: Gaixo haurrak ezagun du sukar handian iragan dela.

MARIA: (*ahurie*) Zer sukar?

MARIEDER: Ez dautazu erran ttipitik ezagutu duzula?

MARIA: Bai andre, bai.

MARIEDER: Badakizu, beraz, sukarra izan duela?

MARIA: Hoi, haatik!... (*conprenant tout à coup qu'elle a gaffé*) Ah! zaude... bai, bai; hala da.

MARIEDER: , Aire espantitu bat hartu duzu, ba?

MARIA: Badakizu, ez bainuen gogoan...

MARIEDER: Bai, zonbeit denbora aita hil aintzinean?

MARIA: Pedro? bainan, bizi da Pedro!...

MARIEDER: Zer duzu Pedro? horra bigarren aldia aditzen dudala izen hori!

MARIA: (*se raccrochant*) Eta, bai Pedro? Koxeparen aita?

MARIEDER: Alon! bon!... ez dautzut aipatzen Koxepa badenez ere; mintzo naiz Luixaz!

MARIA: (*à part*) Hobe dut, naski, ixiltzea!

MARIEDER: Nola?

MARIA: Deusik ez, andre; salbu, sukarra, Luixa, Pedro aipatzen baitituzu, nahasten naiz.

MARIEDER: Aitortzen dautzut, ni. hunat geroz, nahasia nagola. Eta jakin behar zerbait garbitasun? Ah! zaude (*appelant*) Koxepa? ...

KOXEPA: (*venant de la cuisine*) Oihu egin dautazu?

MARIEDER: Bai, ene haurra. Galdegin nahi nautzun heia aspaldian ezagutzen zinuen Luixa?

KOXEPA: Bai, andre...

MARIEDER: Zer adinetan izan du berrogoi egunetako sukarra?

KOXEPA: Berrogoi egunetako... zer sukar?

MARIEDER: Ez du sekulan izatu sukarra? Heia, orroit zaite... aita hil aintzinean...

KOXEPA: Bainan, bainan... bizi da oraino ait... (*voyant les signes désespérés de sa mère, elle n'achève pas: aita*)

MARIEDER: (*qui a surpris les gestes de la mère de Koxepa*) Ez, alo, Maria, ez du balio. Hau erranen dautzut: ikusten baitut orai zerbait badela segurki, nahi dut egia garbiki jakin. Eta nola zu, Koxepa, gixakoa baitzare, zuk argituko nauzu. (*a mère de Koxepa se pinçant les lèvres avec les doigts lui fait signe d'être muette. Marieder surprend encore ce geste*) Ah! bon, arras ongi. Ez duzue nahi mintzatu?... ez?... (*silence*) Bien... gauden hoal... (*elle va s'asseoir et fredonne un air, tandis que Koxepa et sa mère, debout à l'avant-scène, lui tournent le dos... immobiles*) Bitxi da, Koxepa maitea. Gibeletik behatu eta, badakizu etzarella batere gaizki?... batere, gero!... (*sans bouger, Koxepa et sa mère commencent à échanger des regards étonnés, curieux, puis chargés de convoitise*) Zoin ongi zintezken... soineko... modako batekin, xapel pollit-pollit batekin?... Bainan, hoik oro hain kario dira! Ezin hurbilduak, funtsean... Eta, bizkitartean, agradatzen zauzkit, ene haurra, bai, agradatzen osoki; eta, etzikituzket hain itsuski emana ikusi nahi. Ori, zer izanen da... nihonik erosiko dauzkitzut!

KOXEPA: (*N'y tenant plus, malgré les gestes de sa mère de se taire*) Zuk, niri erosiko soin berria?

MARIEDER: Nik, bai... zuri.

KOXEPA: Eta xa... xapela ere?

MARIEDER: Bai, xapela ere, eta dudarik gabe!

MARIA: Egoadi ixilik, Koxepa!

MARIEDER: Bego, bere atseginaren erakusterat! Etzerautzu fitsik joan? Nik nahi diozkat hoiek erosi... Ala, beldur zare, zu, irringarri izan gero, zure alaba anderetuaren aldean? Zaude deskantsu osoan, zuretzat ere badauzkat nabi dituzunak oro!

MARIA: Zedazko lepo nasai bat?

MARIEDER: Nahi duzuna.

MARIA: Dentelezko bonet batekin?

MARIEDER: Zerentzat ez?

MARIA: Bainan, andre ona, Jainko ona zare, beraz zu?

MARIEDER: Oh! ez; ez naiz, eiki, Jainkoa bezein ona; handizki saristatzen, bai, niri zerbitzu egileak! (*à part*) Ikusten dut hunekin badela zerbait egiteko; eta, bururat heltzeko, behar naiz handizki joaktu (*à Maria*) Nun bizi zare, emazteki maitea?

MARIA: Oh! andre, hemendik ez urrun-urrun... Pausun, Oyhantzokoko bordan.

MARIEDER: Izen horrek, Oyhantzokoko borda, erakusterat emaiten daut bordari zaretela. Ala; zuena da delako etxea?

MARIA: Oh! andre ona, gurea balitz etxea, ez ginuke, Pedrok eta nik, gure hamar haurrekin, orai dugun bihotzmin izigarria! (*elle se met à pleurer*)

MARIEDER: (*à part*) Bihotza hausten daut, gaixoak! (*à Maria*) Zoin da, bada, zuen bihotzmina?

MARIA: (*pleurant toujours*) Hogoi urte badu etxe hortan garella!... Eta gure nagusia, diru beharretan dena, etxearen saltzera doa, gogoaren kontra, segur eskualde hautan bozkez griña handia duen Jainko-gabeko jaun bati, hunek eskaintzen baitio etxeak balio duen gehiago. Eta nola Jaun horrek baitaki Pedro haren kontra bozkatzen dela beti, errana du guretzat, debruek ez badugu —oh! barkatu, andre maitea— kanporat botatuko gaituela helduden Jondoni Martinetan (*elle pleure*)

MARIEDER: Ez egin nigarririk. Esti balinbada oraino, nik zuen etxea neuretuko dut.

MARIA: Zuk hoi eginen, andre on baino hobea!... Zortzi egun igurikatzen du gure nagusiak, heia bertze nehor agertuko zaionez. Bainan, gero bere beharrarekin...

MARIEDER: Ongi da. Zuen etxea ez du delako jaunak izanen. Politikero hoi ez dakit nor den, nik dakitana da, ez dela bizikiko gizona, molde hortan mendekioak dabilana. Harek baino gehiago emanen diot, hik, bere etxean, zuen nagusiari; etxe hori,

nik erosiko dut, eta erosiko... zuentzat!

MARIA: (*sanglotant de joie et se jetant à ses pieds*) Baditekea holakorik? Oh!... andre maitea! Erran baituzu oraixtian etzina Jainko ona, haren aingeru ona segurik bazira! Oh! oh!... guk, zer egiten ahal dugu zuretzat hemen ordainez?

MARIEDER: Ez dut zuen ganik deus igurikatzen ordainez, baizik jadanik galdua: niri garbiki erraitea Luixaren gainean dazkitzuetenak.

MARIA: Huna, andre maitea. Luixa da... (*à Koxepa*) Hi, mintza hadi, nik baino hobeki gogoan hartuak ditun hemengo itzulikak.

KOXEPA: Biak mintza gaiten. Huna... Luixa ez da Luixa, bainan Frantxixka.

MARIA: Eta hau, Koxepa, haren ahizpa.

KOXEPA: Eta hau, Maria, Luixaren eta ene ama

MARIEDER: (*ahurie*) Luixaren ama, nor?

MARIA: Ni andre maitea!

MARIEDER: Nola?... Zu, Luixaren ama?

MARIA: Bai, bai; ni, hemen Luixa erraiten dioten Frantxixkaren ama naiz.

KOXEPA: Hala, bai andre; Frantxixka da andere Zeleztaren alaba, andere Zeleztak ez baitu gehiago andere izan behar?... hortakotzat.

MARIEDER: (*complètement ahurie*) Oh!... oh!... oh!...

FRANTXIXKA: (*venant de gauche, en chapeau, prête à sortir. Elle s'est repeignée et arrive bien coiffée, comme au premier acte*) Ni, banun, tanta maitea.

KOXEPA: Huna bera; berak erranen dauzkitzu oro.

FRANTXIXKA: Zer, nik erranen?

MARIEDER: (*vivement*) Fitsik, fitsik. (*à Frantxixka*) Eta, ene xapela?... ahantzi?...

FRANTXIXKA: Gaizoa, ni! Hemen naiz berehala (*elle sort*)

MARIEDER: (*vivement*) Holaxet, milesker, ene maitea. (*à Maria et Koxepa*) Orai, utz netzazue Luixarekin.

MARIA: Beraz, gure andre ona, konda...

MARIEDER: Ai, bai, konda nitan; ez dut hitz bat baizik.

MARIA eta KOXEPA: Oh!... milesker... milesker!

MARIEDER: Bai, eta orai, berehala berehala, sukalderat!... (*toutes deux sortent*) Oraikoan uste dut bururat hel; Luixak ez baitaki bertze hoiekin zer dugun iraganik, itzulikatuko dut ene poxi maitea eta badakiket (*avec colère*) zer ilobak ditudan!

FRANTXIXKA: (*entrant le chapeau à la main*) Huna, huna, tanta maitea, hire xapela! (*surprise*) Eta... heiek?

MARIEDER: Heiek (*se coiffant*)... Joanak sukalderat. Eta?...

FRANTXIXKA: No, tanta, nik ez jakin, orai, zer nahi zuten nik erraitea.

MARIEDER: Zer nahi dun izan dadin? (*autre ton*) Bagoazin?

FRANTXIXKA: Abian! (*elle fait un pas pour sortir*)

MARIEDER: (*très détachée*) Erran, Frantxixka?

FRANTXIXKA: (*se retournant et très naturellement*) Zer dun, tanta?

MARIEDER: Ah!... ehaiz gehiago Luixa deitzen?

FRANTXIXKA: (*attérée*) Oi! ei! ai!... Xahu naiz! xahu!... (*essayant de se raccrocher*) Eta, ni... ni... bai! ni... eta... eta.. bainan, bai, segurki, Luixa deitzen bainiz! Ni, Frantxixka?... booo!... Nork erran dautzu, ba, ni Frantxixka naizela?

MARIEDER: (*souriant*) A! ha!... nere erhi ttintilak!

FRANTXIXKA: (*désolée*) Oh! nork erran dautzu, hoi? Ai! ei! ai! Zer behar dut, orai, ikusi?... Otoi, andre, otoi! otoi! otoi... ez erran!... Oh!... xahu naiz!... Zer eginen dute nitaz?... Oh!... kanpoan emanen naute!!!

MARIEDER: (*doucement*) Ez holaka, ene poxia! ez din balio; ni hemen naun, ez deraunate fitsik eginen (*furieuse*) Nitaz burlatzen dire etxe huntan?

FRANTXIXKA: (*désespérée*) Ni, ez!... ni, ez!... Juramentu egiten dut, andre, ni ez naizela zutaz...

MARIEDER: (*la calmant*) Badakit arras ongi, ene haurra, zu etzarela nitaz burlatzen. Bainan,

beha zazu niri haurra, eta erran diezadazut egia garbiki, zerentzat, bada, deitzen zaituzten zu, Luixa, etzarenaz geroz Luixa. Nun da, haurra, nun da Luixa, egiazko Luixa?

FRANTXIXKA: Bainan... erraiten badut, igorriko naute?...

MARIEDER: Hobe, haurra: nik, nerekin atxikiren zaitut; ez beldur izan. Nun da Luixa?

FRANTXIXKA: Bainan... Luixarik... ez da?!

MARIEDER: Luixarik... ez dela?

FRANTXIXKA: Ez, andre, ez da!

MARIEDER: Beraz, Mme Dupommeau?

FRANTXIXKA: Ez-eta... Mme Dupommeau-rik ere.

MARIEDER: Zer diozu, haurra? Luixarik ez? Mme Dupommeau-rik ez? Zer ditake, bada?

FRANTXIXKA: Huna, andre, huna. Andere Zelezta, beti andere Zelezta; bainan erran behar Mme Dupommeau dela. Eta nola ez baitu alabarik... eta zuk, uste baduela?... Zuri bihotzminik ez emaiteko, ni behar naiz izan haren alaba. Hartako naute deitzen Luixa. Orai, andre, bazare?

MARIEDER: Oh!... frikunak!... frikunak!... beraz, zu, zer zare hemen, haurra?

FRANTXIXKA: Ni, hemengo sehia.

MARIEDER: Sehia?... frikunak!... Eta Koxepa?

FRANTXIXKA: Koxepa, ene ahizpa.

MARIEDER: Zure ahizpa?... Eta Maria?

FRANTXIXKA: Maria, ene ama eta Koxeparen ama.

MARIEDER: (*au comble de la colère*) Nork asmatuko zuen? Holakorik izan zitekeela ere. Oh! frikunak!... herrestak!... xikinak!... Eta, askotan ohartua nintzan... etzituztela, beren letretan, beti gisa ber-berean kondatzen! Bertzalde, ni harritua, nola Zelezta teman zagon ez igortzeko bere senarraren eta bere alabaren potretak, nik hainbertze, hainbertze aldiz galdatu ondoan!... Zoroa, zoro handia, ni!... Orai, errex da ikusteko! Bere ezkontza, bere haurraren ukaitea oro... kixkil txar horrek asmatuak... ene ondoriotasunaren biltzeko...; ustez-eta, ez nintzen ni, sekulan hunat etorriko; hala, ez nuelakotz sekulan ezagutuko hoi jukutria tzar ahalgegarria! Ah!... baia? Hola engana beren tanta!... Diren bezalakoak! Ebien! ene Frantxixka maitea —hala baitzira, orai badakit— ebien! Frantxixka maitea, hitzemaiten dautzut (*avec mépris*) ene iloba pollit... hoiek... ikasiko dutela, beren gustuz, egun berean, zer irabazi duten beren tanta xaharraz horrela burlatuz!

FRANTXIXKA: Ah! andre, otoi atxik... gorderik!...

MARIEDER: Bego, haurra, hoi ene gain (*appelant*) Koxepa? Maria?

MARIA: (*entrant avec Koxepa*) Zer da?

MARIEDER: Frantxixkak argitu nauela.

MARIA: Bainan, gu, orai, zer bilakatuko gare?

MARIEDER: Jainko ona! Igurika poxi bat! (*voyant la porte du fond s'ouvrir*) Heldu dire.

Jakinen duzue orai berean, zer zarezten bilakatuko.

GABRIELA: (*entrant avec Zelezta*) Horra heiekilakoa egina. Egon gaitun, tanta, luzaxko?

ZELEZTA: (*voyant Frantxixka en chapeau*) Xapelarekin? Norat abiatua haiz, Luixa?

MARIEDER: Alo! hein! aski hola, otoi, zure Luixarekin, andere Zalezta.

ZELEZTA: (*abasourdie*) Zer dion, tanta?

GABRIELA: (*même jeu*) Zer da, bada?

MARIEDER: Ez egin zozoarena! Etzauzue ongi joan.

ZELEZTA eta GABRIELA: Bainan zer?... zer da?...

MARIEDER: Nere konplimenduak. Ongi, itzulikatua zinuten komediatto hoi: xoilki, etzinuten hortan partialier egin behar menditar neska gaizo bat, bainan zuen iduriko axeri zahar zimardikatsu bat!

GABRIELA: (*furieuse, à Frantxixka*) Zuk, dohabakea...

ZELEZTA: (*menaçante, la main levée*) Zuk, dohakabea, saldu gaituzu!

MARIA: Heia! hunki zazu? Nahi nuke ikusi!

MARIEDER: Bai, hoi... hiruak dire nere argitzaileak. Sosaren gatik, hoinbertzetaraino zarezte apaldu. Enganatu, burlatu nahi ninduzuen? Ondagizuela.

ZELEZTA: Bainan... bainan...

GABRIELA: Nahi gaitun utzi xehetasunen...

MARIEDER: Ez!... Zuen ganik ez dut deus aditu nahi. Enganioz, hartu duzue alegiazko alaba bat, Hik, hala etzenetik, egiten dut nere iloba. Huna hemen Frantxixka, nere ondoko bakar bakarra!

FRANTXIXKA, KOXEPA eta MARIA: Oh! oh!... baditake?...

MARIEDER: Errexkiago ugurika dezaten nere joaitea, emaiten diozkatet, oraitik beretik, ene ilobaren etxekeeri, bortz... ehun... mila... libera.

MARIA: Bortz... bortz... Oi! oi! aldi...xartzera noa! (*elle tombe, reçue par ses deux enfants*)

FRANTXIXKA: Alo, gero?... haurkeria guti! Gaizki hautatua laiteke ordua... orai hiltzeko.

MARIEDER: Adio... betikotz... arnegatzen zaituztedan ilobak. Badakikezue, zuen gostuz, behar dela utzi egiari bidea zabal, eta ez izan diruaz sobera gose!

Zaldun